

## بررسی مقایسه‌ای شاخص‌های تدریس اثربخش از دیدگاه اعضا هیئت علمی و دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی ارومیه

حمیده محدثی<sup>۱</sup>، دکتر آرام فیضی<sup>۲\*</sup>، رضا سالم صافی<sup>۳</sup>

تاریخ دریافت 90/5/11 تاریخ پذیرش 90/6/15

### چکیده

**پیش زمینه و هدف:** بدون شک توجه به عوامل موثر در تدریس اثر بخش و یادگیری می‌تواند منجر به ارتقای کیفیت آموزش گردد. استفاده از ملاک‌های معلم خوب دانشگاهی که مورد نظر دانشجویان هم می‌باشد، انگیزه یادگیری را در دانشجویان ارتقاء و کیفیت فرایند یاد دهی - یادگیری را بهبود می‌بخشند، لذا پژوهشی با هدف تعیین شاخص‌های تدریس اثر بخش از دیدگاه اساتید و دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی ارومیه طراحی و اجرا گردید.

**مواد و روش کار:** در این پژوهش توصیفی - مقایسه‌ای ۲۸۴ نفر از دانشجویان سال آخر و ۷۹ نفر از اساتید دانشگاه به روش تصادفی ساده انتخاب شدند. گردآوری داده‌ها با استفاده از پرسش‌نامه دو قسمتی که قسمت اول آن مشخصات فردی - اجتماعی و قسمت دوم آن ۴۹ گویه در حیطه‌های روش تدریس، ویژگی فردی استاد، دانش پژوهی و توانایی در ایجاد ارتباط و مشاوره بود. روایی پرسش‌نامه از روایی محتوا و پایایی آن از روش آزمون - بازآزمون و فرمول اسپیرمن براون تعیین شد. داده‌های بدست آمده به کمک روش‌های آماری توصیفی و استنباطی (تعیین میانگین و انحراف معیار، آزمون‌های t و آنالیز واریانس یک طرفه) تجزیه و تحلیل شدند.

**یافته‌ها:** یافته‌ها نشان داد که از دیدگاه اساتید، حیطه روش تدریس و از دیدگاه دانشجویان حیطه توانایی در ایجاد ارتباط و مشاوره مهم‌ترین حیطه‌های تاثیر گذار بر اثر بخشی تدریس می‌باشند اگرچه بین میانگین نمرات داده شده توسط اساتید و دانشجویان به حیطه ویژگی‌های فردی اختلاف معنی‌دار آماری مشاهده نشد، اما در برخی از گویه‌های این حیطه میانگین نمرات اساتید و دانشجویان دارای تفاوت معنی‌داری بود. ایجاد ارتباط دوستانه با دانشجویان گویه‌ای بود که در آن میانگین نمره دانشجویان (۸/۲۹) به شکل معنی‌داری ( $p=0/000$ ) از میانگین نمرات داده شده توسط اساتید (۶/۸۶) بیشتر بود.

**بحث و نتیجه گیری:** با توجه به یافته‌های پژوهش، چنین به نظر می‌رسد که اساتید دانشگاه از دیدگاه معلم - محوری به جای دانشجوی - محوری استفاده می‌نمایند. دانشجویان بیشتر انتظار دارند در محوریت فرایند یاددهی - یادگیری قرار گرفته و استقلال و خود راهبری آنان در یادگیری حفظ گردد.

**کلید واژه‌ها:** یادگیری، تدریس اثر بخش، دانشجویان علوم پزشکی

دوماهنامه دانشکده پرستاری و مامایی ارومیه، دوره نهم، شماره ششم، پی در پی 35، بهمن و اسفند 1390، ص ۴۶۱-۴۶۴

آدرس مکاتبه: ارومیه، دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی ارومیه، تلفن: 04412754917 و 09144462770

Email: aramfeizi@yahoo.com

### مقدمه

موثر در کارآمدتر کردن نظام‌های آموزشی شروع شده است (۱).

به طور مشابه، در کشور ما نیز در طی چند دهه گذشته آموزش

علوم پزشکی شاهد تجلی اراده‌ای راسخ برای تغییرات بنیادین

در طی بیست سال گذشته، یک حرکت جهانی از سوی

پژوهشگران، دست اندکاران و سیاستگذاران برای مطالعه عوامل

<sup>۱</sup> مربی و عضو هیأت علمی دانشکده پرستاری و مامایی ارومیه

<sup>۲</sup> دکتری پرستاری، استادیار دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی ارومیه (نویسنده مسئول)

<sup>۳</sup> هم‌طراز هیات علمی، کارشناس ارشد مدیریت آموزشی، دانشگاه علوم پزشکی ارومیه

دانشجو؛ و در جنبه شخصیت فردی، ویژگی‌های بیان شیوا و ساده، اعتماد به نفس و قاطعیت به عنوان مهم‌ترین شاخص‌های تدریس اثربخش شناخته شدند (۷).

پژوهش حاجی آقایی نشان داد که اساتید و دانشجویان از میان چهار حیطه از ویژگی‌های استاد خوب اولویت اول را به حیطه شخصیت فردی و سپس به ترتیب به حیطه‌های دانش پژوهی، توانایی در ایجاد ارتباط و روش تدریس داده‌اند (۸). حسینی و سرچمی در مطالعه خود به این نتیجه رسیدند که از نظر اکثریت دانشجویان مهم‌ترین اولویت در ارزشیابی استاد "تسلط بر موضوع درس" است. در بخش ویژگی‌های فردی، "داشتن اعتماد به نفس؛ در بخش مهارت‌های ارتباطی، "برقراری ارتباط صمیمانه با دانشجو؛ در بخش رعایت اصول و قوانین آموزشی، "رعایت دقیق زمان شروع و پایان کلاس؛ و در مهارت‌های ارزشیابی، "برگزاری امتحان جامع و دقیق در پایان ترم" مهم‌ترین اولویت‌های دانشجویان بودند (۹). در پژوهشی که اخیراً توسط رضانی و درتاج راوری (۱۳۸۸) با هدف تعیین ویژگی‌های یک مدرس اثربخش و عوامل آموزشی موثر بر کارآمدی وی از دیدگاه مدرسین و دانشجویان پرستاری صورت گرفت محققین دریافتند که از دیدگاه دانشجویان اولویت‌ها به ترتیب شامل: مهارت در ارتباط بین فردی، مهارت تدریس، ویژگی‌های فردی استاد، مهارت ارزشیابی، رعایت قوانین آموزشی و از دیدگاه اساتید این اولویت‌ها به ترتیب شامل: مهارت تدریس، رعایت قوانین آموزشی، مهارت ارزشیابی، ویژگی‌های فردی و ارتباط بین فردی می‌باشد (۴). سطلانی عربشاهی و قادری پژوهشی را در دانشگاه علوم پزشکی ایران به عمل آوردند که هدف آن تدوین شاخص تدریس اثربخش از دیدگاه دانشجویان و اساتید بود. بر اساس یافته‌های این محققین "معلمان اثربخش" کسانی هستند که دارای ویژگی‌های کلی زیر باشند: توالی نظام‌دار و منطقی در تدریس، سازماندهی مناسب در زمان تدریس، خلق مناسب و توانایی ایجاد فضای مطلوب برای تدریس و

و زیربنایی، چه به لحاظ ساختاری و چه به لحاظ محتوا بوده است و گرایش رشته‌های مختلف علوم پزشکی به سمت فراگیر محوری به روشنی آشکار است (۲). اگر یک نظام آموزشی را شامل مجموعه برنامه‌ها، روش‌ها و مواد فراهم آورده شده برای دستیابی به اهداف مشخص آموزشی بدانیم، کلاس درس تنها جایی است که تمام برنامه‌ریزی‌های آموزشی و درسی و تمام تمهیدات از نظر تامین مالی، فیزیکی و انسانی منجر به ایجاد شرایط خاصی می‌شود که دانشجویان تحت تاثیر این شرایط موفق به کسب دانش‌ها و مهارت‌های مورد نظر می‌گردند (۳). بدیهی است که دانشجویان و اساتید دو رکن اساسی یک کلاس درس به عنوان یک نظام آموزشی را تشکیل می‌دهند (۴). اساتید طی فرآیند آموزش و تدریس مجموعه‌ای از فرصت‌های یادگیری را برای دانشجو فراهم آورده و در پیشرفت تحصیلی و دستیابی آنان به اهداف آموزشی نقش مهمی را ایفا می‌نمایند (۵). سوالی که در اینجا مطرح می‌شود این است که یک استاد (معلم) باید دارای چه ویژگی‌هایی باشد و از چه استراتژی‌هایی استفاده نماید تا بتواند به طور موثری دانشجویان را در دستیابی به اهداف آموزشی یاری نماید؟ آراسته و محمودی راد طی مطالعه خود که هدف آن بررسی شواهد پژوهشی موجود در زمینه آموزش اثربخش بر اساس ارزیابی تدریس اساتید توسط دانشجویان بود به این نتیجه رسیدند که چهار عامل، یعنی؛ ارائه درس، سازماندهی، ارزیابی و مهارت‌های تخصصی بر آموزش اثربخش تاثیرگذار هستند (۶).

ظهور و اسلامی نژاد دریافتند که جنبه‌های روش تدریس، قدرت ارتباط، دانش پژوهی و شخصیت فردی به ترتیب مهم‌ترین جنبه‌های تدریس اثربخش را به خود اختصاص داده‌اند. در جنبه دانش پژوهی، ویژگی‌های علم و دانش و ارائه مطالب نو؛ در جنبه روش تدریس، ویژگی‌های انتقال شفاف و واضح مطالب و نیز آماده سازی کلاس درس برای تفکر و بحث؛ در جنبه قدرت ارتباط، ویژگی‌های ایجاد مشارکت دانشجو در مباحث و ارتباط دوستانه با

یک پرسش نامه حاوی ۴۹ گویه در حیطه‌های روش تدریس (۱۹ گویه)، ویژگی‌های فردی استاد (۱۵ گویه) دانش پژوهی (چهار گویه) و توانایی در ایجاد ارتباط و مشاوره (۱۱ گویه) استفاده شد. پاسخ دهندگان می‌توانستند به هر گویه با انتخاب یکی از اعداد ۱ تا ۱۰ پاسخ دهند. عدد ۱ به معنی کم‌ترین و عدد ۱۰ به معنی بیشترین تاثیر بر آموزش اثربخش بود. علت انتخاب اعداد از ۱ تا ۱۰ این بود که پاسخ دهندگان بتوانند بین دامنه وسیع تری از اعداد با دقت بیشتر به انتخاب امتیاز مورد نظر خود پرداخته و بدین ترتیب امکان افتراق بین گویه‌ها و اولویت دادن به آن‌ها فراهم گردد. در این پژوهش برای بررسی روایی پرسش نامه از روایی محتوا استفاده شد و برای تعیین پایایی پرسش نامه از روش آزمون- باز آزمون و فرمول اسپیرمن براون استفاده شد که ضریب همبستگی کلی حاصل ۰/۷۵۳ بدست آمد. پس از تعیین روایی و پایایی، پرسش نامه‌ها توسط پرسشگران بین آزمودنی‌ها توزیع و پس از پاسخ گفتن آنان به سوال‌ها نسبت به جمع‌آوری پرسش نامه‌ها اقدام گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و استنباطی شامل تعیین میانگین و انحراف معیار، آزمون تی برای نمونه‌های مستقل، آنالیز واریانس یک طرفه و در صورت رد شدن فرضیه صفر از آزمون کم‌ترین تفاوت معنی دار فیشر<sup>۱</sup> استفاده شد. برای انجام کارهای آماری از نسخه ۱۴ نرم افزار SPSS استفاده گردید و  $p < 0/05$  به عنوان سطح معنی‌داری آزمون‌ها در نظر گرفته شد.

### یافته‌ها

در کل ۳۶۳ نفر در این مطالعه شرکت داشتند که ۲۸۴ نفر (۷۸/۲ درصد) از آنان دانشجوی و ۷۹ نفر (۲۱/۸ درصد) از آنان عضو هیئت علمی دانشگاه بودند. میانگین سنی دانشجویان و اعضا هیئت علمی به ترتیب  $27/4 \pm 22$  و  $42/3 \pm 7/6$  سال بود. تعداد

یادگیری، تحریک و تشویق برای یادگیری مستقل و بازخورد کافی به دانشجو (۱۰). بدون شک توجه به عوامل موثر در تدریس اثربخش و یادگیری می‌تواند منجر به ارتقای کیفیت آموزشی گردد. چنانچه اساتید قادر باشند از ملاک‌های یک معلم خوب دانشگاهی که مورد نظر دانشجویان هم می‌باشد استفاده بیشتری نمایند، قادر خواهند بود انگیزه یادگیری را در دانشجویان افزایش داده و کیفیت فرآیند یاددهی - یادگیری را بهبود بخشند. به طور کلی پژوهش در معیارها و شاخص‌های مهم تدریس اثر بخش و ارائه نتایج به اساتید و مسئولین و دست اندر کاران از جمله مهم‌ترین مسائلی است که منجر به اصلاح شیوه‌ها و روش‌های آموزشی و در نتیجه افزایش کیفیت تدریس خواهد بود، لذا پژوهش حاضر با هدف تعیین شاخص‌های تدریس اثربخش از دیدگاه اساتید و دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی ارومیه مقایسه همخوانی آن‌ها با یکدیگر طراحی و اجرا گردید تا بتوان از آن به عنوان چهارچوبی برای دستیابی به اهداف آموزشی و بهبود رفتارهای یاددهی اساتید و همچنین ایجاد همسویی و یگانگی بین اساتید و دانشجویان بهره جست.

### مواد و روش کار

در این پژوهش توصیفی - مقایسه‌ای ویژگی‌های یک مدرس اثربخش از دیدگاه دانشجویان و مدرسین دانشگاه علوم پزشکی ارومیه مورد بررسی و مقایسه قرار گرفته است. ۲۸۴ نفر از دانشجویان سال آخر رشته‌های مختلف شامل اتاق عمل، بهداشت حرفه‌ای، بهداشت خانواده، بهداشت مبارزه با بیماری‌ها، بهداشت محیط، پرستاری، پزشکی، علوم آزمایشگاهی، مامایی، مدارک پزشکی و هوشبری و ۷۹ نفر از اساتید دانشگاه از چهار دانشکده بهداشت، پیراپزشکی، پرستاری و مامایی، و پزشکی به روش تصادفی ساده انتخاب شدند. برای گردآوری داده‌ها از یک پرسش نامه حاوی سوالات مربوط به مشخصات فردی و اجتماعی و

<sup>۱</sup>. Fisher Least Significant Difference (L.S.D.)

به ترتیب به گویه‌های: احترام متقابل استاد و دانشجو ( $1/67 \pm 0/88$ )، داشتن نظم و تدبیر کلامی ( $1/37 \pm 0/8$ ) و داشتن عدالت در ارزشیابی ( $1/45 \pm 0/64$ ) تخصیص داده بودند. در همین حیطه دانشجویان بیشترین امتیازها را به ترتیب به گویه‌های: عدالت در ارزشیابی ( $1/06 \pm 0/64$ )، احترام متقابل استاد و دانشجو ( $1/91 \pm 0/63$ ) و توضیح مجدد مطالب و رفع اشکال ( $1/82 \pm 0/56$ ) داده بودند.

در این پژوهش برای این که بتوان در هر یک از حیطه‌ها دیدگاه‌های اعضا هیات علمی را با دیدگاه‌های دانشجویان مقایسه کرده و از آن‌ها استفاده عملی بهتری نمود، میانگین نمرات داده شده به تک تک گویه‌ها توسط اساتید با میانگین نمرات متناظر دانشجویان مورد مقایسه قرار گرفت (جدول ۱).

یافته‌های این پژوهش نشان داد که مهم‌ترین حیطه تاثیرگذار بر تدریس اثربخش از دیدگاه اعضا هیات علمی حیطه روش تدریس ( $1/05 \pm 0/27$ ) و از دیدگاه دانشجویان حیطه توانایی در ایجاد ارتباط و مشاوره ( $1/06 \pm 0/05$ ) است. با این حال تنها در حیطه روش تدریس بین میانگین نمرات داده شده توسط اعضا هیات علمی و دانشجویان اختلاف معنی‌دار آماری وجود داشت (جدول ۲). بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر بین میانگین نمره کلی حیطه "روش تدریس" با میانگین کلی نمرات حیطه "ویژگی‌های فردی استاد" و حیطه "دانش پژوهی" که توسط اعضا هیات علمی داده شده بود، به ترتیب با p-value برابر  $0/18$  و  $0/41$ ، اختلاف معنی‌دار آماری وجود داشت. اما، هیچ‌گونه اختلاف معنی‌داری بین سایر حیطه‌ها با یکدیگر مشاهده نشد (جدول ۳). همچنین بین میانگین نمره کلی حیطه "توانایی در ایجاد ارتباط و مشاوره" با میانگین نمره کلی حیطه "روش تدریس" و "حیطه دانش پژوهی" که توسط دانشجویان داده شده بود، هر دو با p-value برابر  $0/01$ ، اختلاف معنی‌دار آماری وجود داشت (جدول ۴).

دانشجویان پسر و دختر شرکت کننده در این مطالعه تقریباً با هم برابر بود (۱۴۱ نفر دختر و ۱۴۳ نفر پسر). در مورد اعضا هیات علمی ۲۲ نفر از شرکت کنندگان زن ( $29/5\%$ ) و ۵۵ نفر مرد ( $70/5\%$ ) بودند. مقطع تحصیلی اکثر دانشجویان کاردانی ( $49/8\%$ ) و مدرک تحصیلی اکثریت اعضا هیات علمی دکتری تخصصی بود. یافته‌های این پژوهش نشان داد که در حیطه روش تدریس اعضا هیات علمی بیشترین امتیازها را به ترتیب به گویه‌های: تسلط استاد بر درس مورد تدریس ( $0/88 \pm 0/56$ )، انتقال شفاف و واضح مطالب درسی ( $1/17 \pm 0/06$ ) و رعایت توالی منطقی در تدریس ( $1/35 \pm 0/71$ ) داده‌اند. در همین حیطه دانشجویان بیشترین امتیازها را به ترتیب به گویه‌های: تسلط استاد به درس مورد تدریس ( $1/95 \pm 0/86$ )، انتقال شفاف و واضح مطالب درسی ( $1/13 \pm 0/54$ ) و اشاره به مواردی از موضوع درس که کسب مهارت در آن برای آینده حرفه‌ای دانشجو ضروری است ( $1/12 \pm 0/19$ ) داده بودند. در حیطه ویژگی‌های فردی اعضا هیات علمی بیشترین امتیاز را به ترتیب به گویه‌های: اعتماد به نفس استاد ( $1/14 \pm 0/9$ )، علاقه مندی استاد به موضوع مورد تدریس ( $1/25 \pm 0/04$ ) و شیوایی بیان ( $1/43 \pm 0/97$ ) داده بودند. دانشجویان در همین حیطه به ترتیب به گویه‌های: شیوایی بیان استاد ( $1/87 \pm 0/61$ )، علاقه مندی استاد به موضوع مورد تدریس ( $1/95 \pm 0/48$ ) و اعتماد به نفس استاد ( $1/99 \pm 0/45$ ) بیشترین نمره‌ها را داده بودند. در حیطه دانش پژوهی اعضا هیات علمی بیشترین امتیاز را به ترتیب به گویه‌های: داشتن دانش عمومی در رابطه با درس ( $1/38 \pm 0/37$ )، علاقه مندی استاد به پژوهش در موضوع مورد تدریس ( $1/24 \pm 0/71$ ) و ارائه مطالب بر اساس نتایج حاصل از تحقیقات ( $1/12 \pm 0/48$ ) داده بودند. ترتیب امتیازدهی دانشجویان به گویه‌ها در این حیطه مشابه اساتید بود. در حیطه توانایی در ایجاد ارتباط و مشاوره اعضا هیات علمی بیشترین امتیازها را

جدول شماره (۱): میانگین و انحراف معیار نمرات در گویه‌های مختلف از دیدگاه اساتید و دانشجویان

P	اعضا هیئت علمی		گروه	گویه	بسته
	میانگین نمره (انحراف معیار)	میانگین نمره (انحراف معیار)			
0/003*	7/86 (2/28)	8/68 (1/53)		نحوه سازماندهی و تنظیم درس	روش تدریس
0/025*	7/48 (2/27)	8/1 (1/58)		ارائه مطالب جدید درس توسط استاد	
0/019*	7/88 (2/21)	8/5 (1/45)		ایجاد زمینه خلاقیت فکری در دانشجویان	
0/004*	7/67 (2/34)	8/48 (1/59)		استفاده مناسب و به جا از وسایل کمک آموزشی	
0/036*	8/54 (2/13)	9/06 (1/17)		انتقال شفاف و واضح مطالب درسی توسط استاد	
0/002*	7/91 (2/2)	8/71 (1/35)		رعایت توالی منطقی در تدریس	
0/445	8/19 (2/12)	8/39 (1/74)		اشاره به مواردی از درس که برای آینده حرفه‌ای دانشجو ضروری است	
0/114	7/67 (2/7)	8/1 (1/56)		منابع مورد استفاده توسط استاد	
0/167	7/85 (2/25)	8/2 (1/6)		صرف وقت جهت حل مشکلات و سوالات درسی دانشجویان	
0/933	6/47 (2/66)	6/5 (2/4)		دادن مسئولیت ارائه بخشی از دروس به دانشجویان	
0/405	7/9 (2/11)	8/12 (1/46)		ارائه مناسب حجم درسی با توجه به اهداف آموزشی	
0/002*	8/86 (1/95)	9/56 (0/88)		تسلط استاد بر درس مورد تدریس	
0/012*	8/05 (2/05)	8/66 (1/25)		توجه استاد به آموزش مهارت‌های مورد نظر به دانشجو	
0/095	7/98 (2/16)	8/42 (1/53)		فراهم ساختن جو آموزشی مناسب برای ایجاد نگرش مثبت نسبت به محیط آموزشی	
0/047*	7/95 (2/21)	8/48 (1/46)		فراهم ساختن جو آموزشی مناسب برای ایجاد نگرش مثبت نسبت به خود	
0/000*	7/33 (2/26)	8/38 (1/44)		بکارگیری روش‌های مختلف تدریس توسط استاد	
0/002*	7/34 (2/27)	8/23 (1/78)		بیان اهداف آموزشی روشن و قابل اندازه گیری در اول کلاس	
0/000*	7/49 (2/41)	8/14 (1/7)		ارزشیابی مدرس از میزان یادگیری دانشجویان	
0/001*	7/5 (2/47)	8/49 (1/57)		افزایش انگیزه دانشجو برای حضور در کلاس	
0/123	8/61 (1/87)	8/97 (1/43)		شیوایی بیان استاد	
0/018*	8/48 (1/95)	9/04 (1/25)		علاقمندی استاد به موضوع مورد تدریس	
0/066	7 (2/51)	7/57 (1/85)		رعایت زمان دقیق شروع و پایان کلاس	
0/831	7/81 (2/28)	7/75 (1/73)		انتقادپذیری استاد	
0/76	8/05 (2/38)	7/96 (1/77)		عادلانه رفتار کردن استاد	
0/000*	7/22 (2/58)	8/39 (1/64)		آراستگی ظاهری استاد	
0/173	7/72 (2/29)	7/31 (2/17)		انعطاف پذیری استاد	
0/326	7/2 (2/52)	7/51 (2/2)		قاطعیت و سختگیری استاد	
0/003*	7/98 (2/11)	7/19 (1/77)		شوخ طبعی استاد	
0/004*	8/45 (1/99)	9/14 (1/004)		اعتماد به نفس استاد	
0/003*	7/72 (2/46)	8/62 (1/402)		رعایت هنجارهای اجتماعی و اخلاقی	
0/01*	8/25 (2/08)	8/91 (1/35)		نگرش مثبت استاد به رشته	
0/378	6/93 (2/4)	7/19 (1/83)		داشتن سابقه طولانی مدرس در تدریس	
0/267	6/08 (2/73)	5/69 (2/36)		رتبه دانشگاهی استاد	
0/000*	5/92 (2/85)	4/28 (2/94)		داشتن سمت اجرایی مدرس	
0/073	7/94 (1/98)	8/37 (1/38)		داشتن دانش عمومی در رابطه با درس	
0/651	7/35 (2/21)	7/48 (2/12)		ارائه مطالب بر اساس نتایج حاصل از تحقیقات	پژوهش و تحقیقات
0/966	7/72 (2/18)	7/71 (2/24)		علاقمندی استاد به پژوهش در موضوع مورد تدریس	
0/846	7/17 (2/36)	7/23 (2/45)		سابقه پژوهش‌های انجام گرفته توسط استاد در موضوع مورد تدریس	
0/094	8 (2/12)	7/53 (2/2)		آمادگی برای رفع مشکل دانشجو	موانع ارتباط
0/033*	7/87 (2/13)	8/45 (1/43)		ایجاد زمینه مشارکت دانشجویان در کلاس	
0/000*	7/25 (2/42)	5/84 (2/6)		در دسترس بودن در غیر ساعات اداری	
0/000*	8/29 (2/17)	6/86 (2/4)		ایجاد ارتباط دوستانه با دانشجو	
0/844	7/99 (2/13)	7/93 (1/83)		تحریک و تشویق برای یادگیری مستقل	
0/243	7/4 (2/26)	7/73 (1/8)		شناسایی تفاوت‌های فردی و توجه به آن در تدریس	
0/482	8/23 (2/16)	8/04 (1/66)		هدایت دانشجو به ایجاد تصویر مثبت از خود	
0/157	8/46 (1/89)	8/8 (1/37)		داشتن نظم و تدبیر در کلام	
0/31	8/63 (1/91)	8/88 (1/67)		احترام متقابل استاد و دانشجو	
0/977	8/64 (2/06)	8/64 (1/45)		داشتن عدالت در ارزشیابی	
0/932	8/56 (1/82)	8/54 (1/47)		توضیح مجدد مطالب و رفع اشکال	

**جدول شماره (۲):** مقایسه میانگین نمرات اعضا هیئت علمی و دانشجویان بر اساس حیطه‌های مورد بررسی

مقدار P	اعضا هیئت علمی		حیطه
	دانشجویان	میانگین نمره (انحراف معیار)	
۰/۰۰۴	۸/۲۷ (۱/۰۵)	۷/۷۳ (۱/۵)	روش تدریس
۰/۵۶۴	۷/۶۴ (۱/۰۳)	۷/۵۳ (۱/۴۵)	ویژگی‌های فردی
۰/۴۵۷	۷/۷ (۱/۵۸)	۷/۵۳ (۱/۷۷)	دانش پژوهی
۰/۲۳۳	۷/۸ (۱/۴۸)	۸/۰۵ (۱/۶)	توانایی ارتباط

**جدول شماره (۳):** مقایسه میانگین نمرات داده شده توسط اساتید به حیطه‌های مختلف

میانگین اختلاف (فاصله اطمینان ۹۵٪)	مقدار P	حیطه‌های مورد مقایسه
0/63 (0/69- 1/19)	0/018*	روش تدریس با ویژگی‌های فردی
0/57 (0/014 – 1/13)	0/041*	روش تدریس با دانش پژوهی
0/46 (-0/095 – 1/02)	0/171	روش تدریس با مهارت‌های ارتباطی و مشاوره
-0/06 (-0/62 – 0/51)	1	ویژگی‌های فردی با دانش پژوهی
-0/17 (-0/73 – 0/4)	1	ویژگی‌های فردی با مهارت‌های ارتباطی و مشاوره
-1/11 (-0/68 – 0/46)	1	دانش پژوهی با مهارت‌های ارتباطی و مشاوره

**جدول شماره (۴):** مقایسه میانگین نمرات داده شده توسط دانشجویان به حیطه‌های مختلف

میانگین اختلاف (فاصله اطمینان ۹۵٪)	مقدار P	حیطه‌های مورد مقایسه
0/19 (-0/16 – 0/55)	0/88	روش تدریس با ویژگی‌های فردی
0/2 (-0/15 – 0/56)	0/78	روش تدریس با دانش پژوهی
-0/32 (-0/67-0/35)	0/104	روش تدریس با مهارت‌های ارتباطی و مشاوره
0/01 (-0/35 – 0/36)	1	ویژگی‌های فردی با دانش پژوهی
-0/51 (-0/87 – [-0/16])	0/001*	ویژگی‌های فردی با مهارت‌های ارتباطی و مشاوره
-0/52 (-0/88 – [-0/17])	0/001*	دانش پژوهی با مهارت‌های ارتباطی و مشاوره

## بحث و نتیجه گیری

اکبر سیف این تنوع در نظرات را امری طبیعی دانسته و آن را متأثر از شرایط متفاوت آموزشی، فرهنگی و اقتصادی می‌داند اما به نظر نگارندگان مقاله حاضر این اختلاف دیدگاه می‌تواند ریشه‌های دیگری نیز داشته باشد. بر اساس مدل SPICES که توسط هاردن<sup>۱</sup> و همکاران وی در سال ۱۹۸۴ مطرح شده است، کوریکولوم آموزشی باید طوری طراحی شود که به جای محور قرار

در این پژوهش مشخص گردید که از دیدگاه اعضا هیات عملی، حیطه "روش تدریس" و از دیدگاه دانشجویان، حیطه "توانایی در ایجاد ارتباط و مشاوره" مهم‌ترین حیطه‌های تاثیرگذار بر اثربخشی تدریس محسوب می‌شوند. این یافته با یافته‌های رضانی و درتاج راوری همخوانی دارد (۴). اگرچه نامبردگان به نقل از علی

<sup>۱</sup> - Harden

سلیم می‌تواند با درگیر کردن جنبه‌های شناختی و رفتاری یادگیری، شش نوع از انواع هوش‌های هفت‌گانه گاردنر<sup>۴</sup> را تحت تاثیر قرار دهد. نویسندگان فوق به نقل از رنج و مک کروسکی بیان می‌دارند که پژوهش در زمینه شوخ طبعی یک تلاش چند رشته‌ای است که شامل بررسی استفاده از آن در کلاس درس و مراقبت سلامتی نیز می‌گردد (۱۳).

در مورد تاثیر "داشتن سمت اجرایی مدرس" بر اثربخشی تدریس نیز میانگین نمرات دانشجویان (۵/۹۲) با میانگین نمرات اساتید (۴/۲۸) اختلاف معنی‌دار آماری داشت ( $P=0/000$ ). در این زمینه محققان نتوانستند هیچ پژوهشی را که از این یافته حمایت یا آن را رد نمایند بیابند. با این حال به نظر می‌رسد افرادی که دارای سمت‌های اجرایی در دانشگاه‌ها می‌باشند سعی می‌نمایند وظایف آموزشی خود را به طور دقیق‌تری انجام داده و در نتیجه به عنوان الگوی دیگران مطرح گردند. محققان دیگر بیان داشته‌اند، معلمینی که احساس مسئولیت بیشتری نسبت به برنامه درسی و تدریس داشته‌اند توجه بیشتری نیز نسبت به موفقیت دانشجوی خود داشته‌اند (۱۰). فرضیه دیگری که می‌تواند مطرح شود این است که افرادی که دارای سمت‌های اجرایی هستند دارای تعداد واحد آموزشی کمتری بوده و در نتیجه احتمالاً فرصت بیشتری برای مطالعه و ارائه موثرتر دروس در اختیار دارند. این فرضیه با یافته‌های حسنین و همچنین رضانی و درتاج راوری مطابقت دارد (۴).

ایجاد رابطه دوستانه با دانشجو گویه دیگری بود که در آن میانگین نمره دانشجویان (۸/۲۹) به شکل معنی‌داری ( $P=0/000$ ) از میانگین نمرات داده شده توسط اساتید (۶/۸۶) بیشتر بود. صالحی به نقل از محققان دانشکده پرستاری دانشگاه علوم پزشکی گرگان چهار حیطه را در تدریس اثربخش مشخص نموده است که عبارتند از: سبک شخصی ارتباطی معلم، روش‌های تدریس، دانش

گرفتن معلم<sup>۱</sup>، دانشجو در محوریت قرار گیرد (۱۱). نظریه یادگیری بزرگسالان (مالکوم ناولز<sup>۲</sup>) نیز در پیش فرض‌های خود بزرگسالان را در امر آموزش افرادی مستقل و خود-راهبر می‌داند (۱۲). بر اساس اصول فوق می‌توان چنین نتیجه‌گیری کرد که دانشجویان بیشتر انتظار دارند که در محوریت فرآیند یاددهی - یادگیری قرار گرفته و استقلال و خود راهبری آنان در یادگیری حفظ گردد. این در حالی است که حیطه "روش تدریس" مدرس را بیشتر در مرکز توجه قرار داده و فعالیت‌های مستقیم وی را در امر یادگیری مهم تلقی می‌نماید. بنابراین، با توجه به نظر اعضا هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی ارومیه که حیطه "روش تدریس" را مهم‌ترین حیطه در تدریس اثربخش دانسته‌اند می‌توان متوجه دیدگاه معلم - محوری آنان شد که با اصول یادگیری در بزرگسالان در تعارض است و می‌تواند یادگیری در فراگیران را دچار مشکل کند.

در این پژوهش اگرچه بین میانگین نمرات داده شده توسط اساتید به حیطه ویژگی‌های فردی و میانگین نمرات داده شده به همان حیطه توسط دانشجویان اختلاف معنی‌دار آماری مشاهده نشد ( $P=0/564$ ) اما در برخی از گویه‌های این حیطه میانگین نمرات اساتید و دانشجویان دارای تفاوت معنی‌دار بود. یکی از این گویه‌ها که در آن میانگین نمرات دانشجویان به شکل معنی‌داری از میانگین نمرات اساتید بیشتر بود ( $P=0/003$ ) گویه "شوخ طبعی استاد" بود. علی‌رغم این که اساتید نقش این گویه را در تدریس اثربخش چندان مهم نمی‌دانستند (با میانگین ۷/۱۹) اما دانشجویان برای آن ارزش بیشتری قائل بودند (با میانگین ۷/۹۸). برادشو و لاونستین<sup>۳</sup> بیان می‌دارند که بیشتر معلمین، به ویژه در حیطه مراقبت سلامتی، موضوع تدریس را خیلی جدی می‌گیرند. به عقیده آن‌ها شوخ طبعی یک استراتژی اساسی یا اصلی در تدریس محسوب نمی‌شود اما استفاده از آن بر اساس قوه قضاوت

<sup>1</sup> - Teacher-centered

<sup>2</sup> - Malcolm Knowles

<sup>3</sup> - Bradshaw and Lowenstein

<sup>4</sup> - Gardner's seven forms of intelligence

داشتند که این امر نیاز به پژوهش‌های بیشتر در این زمینه و تدوین برنامه‌های آموزشی مناسب برای افزایش مهارت‌های ارتباطی و مشاوره‌ای اساتید را نشان می‌دهد.

### تقدیر و تشکر

این پژوهش با مساعدت مالی معاونت محترم تحقیقات و فن‌آوری دانشگاه علوم پزشکی ارومیه انجام یافته است که بدینوسیله از زحمات آن معاونت محترم قدردانی می‌شود. همچنین از کلیه کسانی که در گردآوری داده‌ها پژوهشگران را یاری نمودند تشکر به عمل می‌آید.

و تخصص، و عملکرد حرفه‌ای. سبک شخصی ارتباطی معلم شامل طرز فکر معلم در مورد رابطه با دانشجو، مواظبت از دانشجو، احترام به دانشجو، لذت بردن از کار با دانشجو، و ارتباط باز و صمیمی با دانشجو است (۱۴).

با توجه به نتایج حاصل از پژوهش حاضر، به نظر می‌رسد اساتید دانشگاه هنوز به شیوه سنتی که در آن دیدگاه معلم - محوری به جای دانشجو - محوری بر جو کلاس حاکمیت دارد عمل می‌نمایند. در شیوه سنتی علاوه بر معلم - محوری، تاکید بر انتقال اطلاعات به جای تدریس مبتنی بر مسئله، و آموزش موضوعی به جای آموزش تلفیقی یافته مورد توجه قرار می‌گیرد (۱۱). همچنین اساتید به موضوع ارتباط توجه کم‌تری

### References:

1. Daniel D, Reynolds D. Effective teaching: evidence and practice. 3<sup>rd</sup> Ed. Los Angeles : SAGE; 2011
2. Shariati M, Dadgari A. Learning guide. Tehran: Hayan Publication; 2007. (Persian)
3. Reiser RA, Dempsey JV. Trends and issues in instructional design. 2<sup>nd</sup> Ed. Upper Saddle River, NJ: Pearson Education, Inc; 2007
4. Ramezani T, Dortaj Ravari E. Investigating the characteristics of an effective teacher and educational factors affecting efficacy efficiency from the view of instructors and nursing students in Kerman University of Medical Sciences. Strides Dev Med Educ 2009; 6(2): 139-48. (Persian)
5. Yar Mohammadian MH. Principles of curriculum planning. Tehran: Yadvare Ketab; 2000. (Persian)
6. Araste HR, Mahmoodirad M. Effective teaching: Effective teaching: an approach based on evaluation of teaching by students. Semnan Med J 2003; 5: 1-7. (Persian)
7. Zohoor AR, Eslaminejad T. Indicators of effective teaching from the view of students. Payesh Health Monit 2002; 1(4): 5-13. (Persian)
8. Haji Aghai S. Comparing and contrasting ideas of instructors with students about a good teacher. Teb va Tazkie 2001; 41: 47-51. (Persian)
9. Hosseini SM, Sarchami R. Ideas of students on teaching features. J Qazvin Univ Med Sci 2002; 22: 33-7. (Persian)
10. Soltani Arabshahi K, Ghaderi A. Developing effective teaching: characteristics of effective teaching from the perspective of teachers and students. J Iran Univ Med Sci 2000; 7(24): 279-87. (Persian)
11. Dent JA, Harden RM. Practical guide for medical teachers. 2<sup>nd</sup> Ed. London: Churchill Livingstone; 2005.
12. Contillon P, Hutchinson L, Wood D. ABC of learning and teaching in medicine. London: BMJ Books; 2003.
13. Bradshaw JB, Lowenstein JL. Innovative teaching strategies in nursing. 4<sup>th</sup> Ed. Massachusetts: Jones and Bartlett Publishers; 2007.
14. Salehi S. Effective teaching. J Shahrekord Univ Med Sci 2001; 3(2): 12-21. (Persian)